

PIUĂRITUL ÎN MĂRGINIMEA SIBIULUI. PERSPECTIVĂ EVOLUTIV-TIPOLOGICĂ. REPREZENTARE MUZEALĂ

Marius STREZA

Încă din cele mai vechi timpuri, oamenii s-au preocupat, pe lângă procurarea hranei, de protejarea corpului împotriva intemperiilor cât și a împodobirii lui. Dezvoltarea agriculturii și a creșterii animalelor au fost sursele principale prin care omul își satisfăcea nevoile de hrană și îmbrăcăminte.

Zona muntoasă, cu șiruri paralele de munți, cu creste domoale, bogați în pășuni întinzându-se pe mai mulți kilometri, cu material lemnos din belșug și ape cu debit constant, cu o ocupație principală – păstoritul – au favorizat această ramură a industriei populare.

În ceea ce privește preocuparea legată direct de prelucrarea fibrelor textile, animale și vegetale în scopul confecționării îmbrăcămintii se disting două forme:

- a) practicarea și integrarea acestor preocupări ca îndeletniciri în cadrul gospodăriei;
- b) conturarea meșteșugurilor și detașarea lor de activitatea obișnuită a gospodăriilor, ele fiind executate de meșteri specializați, fie că e vorba de unul sau mai mulți meșteri care aprovizionează un sat sau un grup de sate, fie că este vorba de așa-numitele sate specializate.

Tehnica piuăritului se circumscrie mai ales zonei satelor de sub munte (din interiorul și din exteriorul lanțului Carpat). În regiunile de șes s-a folosit mai rar.

Mecanismele populare folosite pentru prelucrarea țesăturilor mari de lână sunt multiple. Cel mai simplu este *vâltoarea*, care nu este decât un recipient tronconic în care se rotește un jet de apă. Aici apa constituie sursa de energie dar și factorul mecanic.

La instalațiile mai complexe, *pive*, găsim ca element principal ciocanul, denumit diferit în funcție de zonă și localitate, cu ajutorul căruia se bat țesăturile.

În sfârșit întâlnim *dârsta* la care se prelucurează țesăturile groase de lână, succesiv în „*coșul de îngroșat*” și la „*coșul de tras*” pentru a realiza scoaterea firelor, mițelor.

Evoluția de la unealtă la complex industrial constă în creșterea randamentului, automatizarea mișcării mecanice și exploatarea cu un beneficiu maxim a potențialului energetic.

După *sistemul de funcționare* cunoaștem două tipuri de pive:

- a) pivelcu ciocane fără coadă, denumite și „pisălogi”, „chisălogi” sau „maie” (caracteristice sud-estului Banatului);
- b) pive cu ciocane cu coadă.

În Mărginime, ciocanele aveau „coadă” la: Tălmăcel, Sadu, Rășinari, Orlat, Gura Râului; „chisălogi” în Sibiel, Tilișca și Rod.

Din punct de vedere al *mărimii debitului* și al *forței motrice* deosebim două sisteme de alimentare cu apă cărora le corespund două tipuri de roți:

- a) cu „cupe”, unde alimentarea e prin cădere și umplere;
- b) cu „lopeți” sau „aripi”, cu alimentare prin izbire și purtare.

Primul sistem se întâlnește acolo unde debitul apei este mic și inegal (Tălmăcel, Rășinari, Sibiel, Tilișca și Rod).

În cadrul Muzeului Civilizației Populare Tradiționale „ASTRA” din Dumbrava Sibiului se află câteva monumente reprezentative pentru piuăritul și vâltoitul tradițional din Mărginimea Sibiului, sud-estul Banatului și sudul Moldovei.

Dârsta de la Moeciu, județul Brașov, este compusă dintr-o vâltoare situată pe cursul apei un coș de tras care e și coș de îngroșat, adăpostit într-o construcție din piatră și acționat de forța hidrolică prin intermediul unei roți mari cu aducțiune inferioară.

Dârsta de la Nistorești, județul Vrancea, este diferită de prima, fiind compusă din două vâltori exterioare construcției care adăpostesc la etaj un coș de tras acționat manual, iar la parter are un coș de îngroșat acționat de o roată hidrolică. Toate instalațiile aparținătoare dârstei sunt

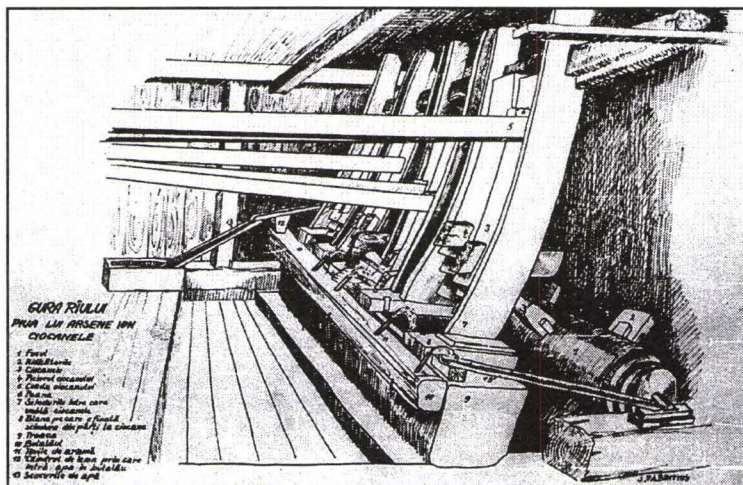
utilizate în cadrul aceluiași proces tehnologic pentru realizarea, în final, a unui produs finit, fiind prin urmare și aceasta o instalație complexă.

Moara cu „dube” din Fânațe, județul Bihor, prezintă în cadrul aceleiași construcții două instalații distincte, una acționată de o roată verticală cu aducțiune superioară pentru cereale și o piuă de haine („dube”) cu ciocane cu coadă acționate de axul unei roți hidraulice de tipul primeia.

Piua cu „butoni” din Sichevița, județul Caraș-Severin, întâlnită pe teritoriul României, exclusiv în sud-estul Banatului, zonă cu o rețea hidrografică deficitară, completează, prin sistemul de admisie propriu, folosit în scopul ameliorării admisiei, tipologia instalațiilor de industrie textilă din țara noastră.

Complexul de industrii textile din Rucăr – județul Argeș impresionează prin dimensiunile foarte mari ale celor trei roți hidraulice prin intermediul cărora sunt puse în mișcare pivele, coșul de tras și coșul de îngroșat.

Similar este *complexul din Gura Râului* care are în componență pive (opt ciocane cu coadă), coș de îngroșat, coș de tras și două vâltori. Acesta este ultimul monument ridicat în muzeu, lucrările de restaurare și de reconstrucție fiind demarate la începutul anului 2005, iar încheierea lor efectivă se va realiza în 2006. Complexul de la Gura Râului impresionează, ca și cel din Rucăr-Argeș, prin dimensiunile roților hidraulice. Nivelul tehnologic și randamentul atins de complexele de industrii la Gura Râului au ajuns la cele mai înalte culmi ale industriei populare.

Ciocane – Piua din Gura Râului, județul Sibiu
Hammers - Fulling-mill, Gura Râului, Sibiu county

Se disting mai multe *posibilități de construire a unui complex de industrie țărănești*:

- a) prin asocierea unor instalații distincte într-un spațiu activ comun și acționate de mijloace de transmisie proprii, racordate la un sistem hidraulic comun (ex: moara cu dube din Fânațe);
- b) prin asocierea unor instalații distincte, reunite într-un spațiu activ comun și acționate de același mijloc de transmisie;
- c) prin asocierea unor instalații distincte cu spații active comune sau diferite, având mijloace proprii de acționare și transmisie racordate însă la un sistem hidraulic comun care le conferă unitate funcțională (ex: complexul de industrii textile de la Gura Râului sau complexul din Rucăr-Argeș).

Renumele unor centre de piuărit este dat în mare parte de către meșterii piuari locali. Gura Râului este cel mai bun exemplu în acest sens, aici numele lui Ciontea Gheorghe (mort în perioada interbelică) reprezintă o faimă pentru instalațiile construite de el în sudul Transilvaniei.

În majoritatea cazurilor, pivele și vâltorii se aflau în afara satului, situate în adăposturi anume construite, compuse dintr-o încăpere iar mai târziu din două.

Există deosebiri în procesul de prelucrare, atât din cauza tehnicii de prelucrare a materiei prime, cât și din cauza cererilor variate în ceea ce privește utilizarea postavului, piesele de port în special.

Cea mai veche mențiune scrisă despre vechimea piuăritului în Mărginime datează de la 1551 și arată că piuarii români din Rășinari erau obligați de orașul Sibiu să plătească anual o taxă de un florin pentru fiecare piuă.

Piuăritul și vâltoritul au cunoscut o mare dezvoltare, în special în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, o dată cu avântul general al industriei textile din jurul Sibiului, de la Cisnădie, Sadu, Gura Râului, Orlat. În prima jumătate a secolului al XIX-lea existau în zonă 130 de pive și vâltori, din care în anii 60 mai funcționau 36.

Ponderea piuăritului au deținut-o Sadu, Rod, Rășinari și Gura Râului unde era și numărul cel mai mare de pive (37, 34, 22 respectiv 19). Gura Râului și Rodul pot fi considerate, pe bună dreptate, alături de Berivoii Mari și Berivoii Mici din Țara Oltului, cele mai mari centre moderne de piuărit din sudul Transilvaniei.

Varietatea produselor puiăritului este în funcție de materia primă și de tehnica țesutului, un rol important având destinația țesăturii. Astfel avem: pănură de cioareci, pănură de „laibăre”, postav de pantaloni, obiele, material de căptușeală, țoale și „țolici” (pături subțiri pentru uz casnic).

Pe apa Cîbinului au existat 19 pive de haine la mijlocul secolului al XIX-lea, pe lângă ele găsindu-se trei vâltori duble. În 1935 satul avea 17 pive de haine.

Practicând din cele mai vechi timpuri, fără întrerupere, creșterea oilor, ca ocupație de bază, locuitorii din Gura Râului au continuat până aproape de zilele noastre (anii '70-'80) meșteșugul puiăritului și vâltorului pentru satisfacerea nevoilor în cadrul industriei casnice textile.

Așezarea complexelor de industrii țărănești în paralel, pe cursul apei, nu reprezintă un fapt izolat, ci am putea spune că se înscrie în tradiția locală. O altă caracteristică, de tip constructiv, este folosirea vâltorilor duble la Gura Râului.

Complex de industrii textile din Gura Râului, județul Sibiu
Industrial complex for finishing textiles,
Gura Râului, Sibiu county

Complexul de industrii textile din Gura Râului reprezintă, sub aspect tehnic, cea mai înaltă treaptă a evoluției prelucrării țesăturilor de lână prin acțiunea forței motrice de tip hidraulic. Piuă lui Ion Arsene din Gura Râului reprezintă, spre exemplu, maximum de ceea ce se putea realiza în vremea aceea din punct de vedere tehnic și economic, având într-un singur complex: piuă de haine, coș de tras, coș de îngroșat, două vâltori și un depozit special pentru straie

Complexele de industrie țărănească reprezintă o ultimă fază a dezvoltării industriei populare tradiționale prin concentrarea mai multor instalații cu randament sporit pentru deservirea nevoilor populației din zone geografice mai întinse.

Straiele mergeau la piuă, la vâltoare, la coșul de îngroșat și apoi la coșul de tras. Resturile de lână ce rămăneau de la coșul de tras („flocă”), erau trecute prin darac, urmând a se folosi la umplerea saltelelor.

Tot procesul de trecere prin instalații și uscare dura o săptămână. Uscatul se făcea în curte pe prăjini și sfoară. Se lucra tot timpul anului, mai puțin iarna.

Pivele și vâltorile din Sadu, Tălmăcel și Rășinari satisfăceau necesitățile satelor de peste Olt, din jurul Avrigului, apoi de pe valea Hârțibaciului, precum și a localităților din județele Argeș și Vâlcea.

Cele mai importante locuri de primire și desfacere a mărfurilor le reprezenta târgurile. Gura Râului mergea la târg în Săliște luna, aceasta fiind zi fixă. Aici se primește marfa pentru prelucrat și se aducea postavul gata prelucrat. Relațiile centrului de la Gura Râului se întindeau în trecut până pe Târnave și pe valea Mureșului. Aceasta vorbește de la sine de aprecierea dobândită de meșterii puiari din localitate. Nu de puține ori la pivele din Mărginime veneau locuitorii satelor de dincolo de Carpați (subcarpații Olteniei și zona Timiș, Arad).

La *Gura Râului*, unde a fost centrul puiăritului din Mărginimea Sibiului, se prelucrau anual mii de piese de pe un teritoriu întins. Țăranii din localitățile învecinate aduceau direct țesăturile lor la piuă; cei de la distanțe mai mari strângeau țesăturile la „gazde” în anumite sate, de unde le ridicau puiarii cu căruțele lor, ori „hăinari” (intermediari) și le duceau la piuă.

După 1950, datorită lipsei de interes, pivele s-au închis una câte una. Variațiile debitului Cîbinului datorate captării izvoarelor pentru alimentarea cu apă a Sibiului, dar și a construirii barajului, în anul 1979, au reprezentat cauze obiective ale închiderii instalațiilor, proprietarii acestora fiind despăgubiți de către stat.

Rodul avea și el zona lui, puiarii plecau în fiecare sâmbătă cu căruțele la târg în Poiana pentru clienții din Poiana și Jina; tot la 2-3 săptămâni mergeau la „gazdele” din satele Cut, Deal, Reci, Gârbova. Tot pentru straie veneau și ciobanii din satele Olteniei subcarpatice.

La *Sadu*, în trecut, mai ales datorită avântului industriei textile din Cisnădie și lucrărilor prestate pentru țesături, puișitul a constituit pentru numeroși locuitori o ocupație de bază, iar după trecerea pivelor la curent a devenit ocupație anexă.

Puiștii din *Tilișca* deserveau în trecut zeci de localități până spre Mureș, Aiud, Alba etc. După anii 50 cele mai multe țesături sunt duse la Gura Râului și Orlat.

În *Rășinari* pivele erau așezate pe „râul Ștezii”, numărul lor ridicându-se la 22. Din păcate instalațiile au dispărut până la sfârșitul primei jumătăți a secolului al XX-lea.

În Banat, spre deosebire de Mărginimea Sibiului, condițiile naturale au pus la încercare spiritul inventiv al locuitorilor zonei. Astfel, debitul slab al râurilor a determinat instalarea mecanismelor de dimensiuni reduse, care necesită o energie inițială minimă. La unele instalații, pentru a le putea acționa, s-a creat la admisia hidraulică un dispozitiv special, de formă tronconică, numit „buton(iu)” care are rolul de a mări viteza jetului de apă. Sistemul de construcție este gândit în așa fel pentru a micșora frecarea și a folosi la maxim sistemul pârghiilor. În funcție de debitul apei se face dimensionarea elementelor componente ale instalației, montându-se una sau mai multe perechi de maie.

Astăzi, produsele textile de proveniență industrială au făcut ca meșteșugul puișitului să nu mai fie rentabil. Dispariția meșteșugului a determinat distrugerea instalațiilor prin abandonare în doar câțiva ani.

THE FULLING-MILL CRAFT FROM SOUTHERN TRANSYLVANIA. EVOLUTIONARY AND TIPOLOGICAL PERSPECTIVE. MUSEUM REPRESENTATION

- Summary -

The Southern Transilvanian area was well-known for its fulling-mills used for finishing big woolen textiles. The handicraft evolved from the hand-mill and whirlpool to the industrial complex for finishing textiles at the end of the XIXth – the beginning of the XXth century. After the IInd World War the handicraft was falling, and by the end of 70s disappeared.

At Gura Raului it was the highest technical development of the industrial complexes for finishing textiles. The village covered a large area of “clients” from Tarnave Rivers, Timis and Northern Oltenia.

The museum of Traditional Folk Civilization from Sibiu, Romania, gathers a large number of fulling-mills and whirlpools from the most regions of the country: Southern Transylvania (*Fulling-mill with vertical action and whirlpool Rod*, Sibiu County; *Industrial complexes for finishing textiles Gura Raului*, Sibiu County and “*Darsta*” from *Moeciu*, Brasov County), Banat (*Water-mill with fulling-mill called “dube”* from *Fanate*, Bihor County; *Fulling-mill with horizontal action and whirlpool Prigor*, Caras-Severin County; *Fulling-mill with horizontal action with “Button” and whirlpool from Sichevita*, Caras-Severin County) and from the Southern Moldavia (*Fulling-mill with two rolls and two whirlpools Nistoresti*, Vrancea County).

Bibliografie:

1. Arsenie, Dumitru I., *Gura Râului sat din Mărginime*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2000.
2. Bucur, Corneliu, *Vetre de civilizație românească: Civilizația Mărginimii Sibiului; Istorie – Patrimoniu – Valorizare muzeală*, Sibiu, Editura „Astra Museum”, 2003.
3. Chelcea, Ioan, *O tehnică arhaică pentru prelucrarea țesăturilor de casă – Bătutul la gratie*, în *CIBINIUM 1967-1968*, p.173-177.
4. Irimie, Cornel, *Pivele și vâltorile din Mărginimea Sibiului și de pe valea Sebeșului*, în *Studii și Comunicări*, Muzeul Brukenthal, Sibiu, 1956.
5. Irimie, Cornel, Dunăre, Nicolae, Petrescu, Paul, *Mărginenii Sibiului*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.
6. Palada, Ștefan, *Instalații complexe și complexe de industrie țărănească*, în *CIBINIUM 1969-1973*, p. 157-174.
7. Păcală, Victor, *Monografia comunei Rășinariu*, Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1915.
8. Wiener, Raimonde, *Un sector al muzeului etnografic în aer liber din Sibiu*, în *CIBINIUM 66*, p. 113-120.
9. Wiener, Raimonde, *Considerații de ordin tehnic referitoare la pivele cu bătaie orizontală*, în *CIBINIUM 1969-1973*, p. 175-188.